

УКРАЇНЬСЬКА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК

ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ ім. О. Г. ШЛІХТЕРА

На правах рукопису

ЗАПАРА Людмила Анатоліївна

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОМИСЛОВОЇ ПЕРЕРОБКИ
ТВАРИНИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ

Спеціальність 08.00.05 - економіка, планування,
організація управління народним господарством
та його галузями (сільське господарство)

Защита

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1993

Робота виконана в Інституті аграрної економіки ім. О.Г.Шліхтера Української академії аграрних наук.

Науковий керівник - кандидат економічних наук, доцент
М. С. ДРОЗДОВ

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
І. А. ЧЕПУРІОВ

кандидат економічних наук, старший
науковий співробітник В. М. БЕЗЗУБ

Провідна організація - Дніпропетровське обласне управління
сільського господарства і продовольства

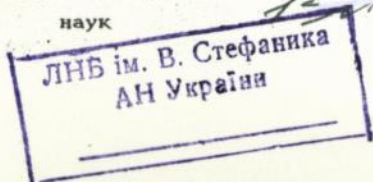
Захист дисертації відбудеться "21" квітня 1993 р. в 14
годин на засіданні спеціалізованої ради К.020.06.01. по при-
суженню наукового ступеня кандидата економічних наук при
Інституті аграрної економіки ім. О.Г. Шліхтера Української
академії аграрних наук.

Просимо прийняти участь в роботі спеціалізованої ради
або вислати відгук на автореферат в 2-х примірниках, завіре-
ний печаткою, за адресою: 252022, Київ-ГСП, вул. Героїв обо-
рони, 10, Інститут аграрної економіки ім. О.Г.Шліхтера.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці інституту.

Автореферат розіслано "18" березня 1993 р.

Вчений секретар
спеціалізованої ради,
кандидат економічних
наук

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00803143 (J)

М. Й. МАЛІК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1.1. Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку економіки актуальною проблемою є збільшення виробництва м'ясних продуктів. Із їстівних речовин, необхідних для задоволення фізіологічної потреби організму людини, самим цінним є білок. Головним джерелом білків для харчування є м'язова тканина тварин. У вирішенні проблеми зростання виробництва тваринного білка важлива роль належить не тільки сільському господарству, а й м'ясній промисловості, так як вона є основною галуззю по переробці тваринницької продукції.

Матеріально-технічна база м'ясної галузі, в науково-технічному відношенні, розвинута слабо. На більшості підприємств основні виробничі фонди застаріли, обладнання і техніка фізично і морально зносилась на 40-50 %. Більше третини цехів і дільниць розміщені в непристосованих приміщеннях і не відповідають вимогам діючих нормативів. Існують значні диспропорції між обсягами виробництва тваринницької сировини і наявністю потужностей по її переробці.

Тому необхідно нарощувати виробничі потужності м'ясної галузі. При цьому доцільно здійснити раціональне поєднання будівництва великих, середніх і малих переробних підприємств та оптимальне розміщення їх по відношенню до джерел сировини.

Досвід роботи невеликих підприємств за кордоном, а також в нашій країні показав ряд їх істотних переваг над великими підприємствами. Як правило, їх можна без особливих зусиль і суттєвих капіталовкладень розмістити в містах обласного підпорядкування і сільській місцевості. Підприємствам малої потужності притаманні більш висока маневреність виробництва, здатність до швидкого впровадження нової техніки і технології, готовність до певного комерційного ризику та переорієнтації виробничої стратегії.

Про необхідність різноманітності розмірів м'ясопереробних підприємств і оптимальне їх поєднання свідчить і світовий досвід. В США більш як 88 % м'ясокомбінатів і 86 % переробних заводів невеликі за розмірами, кількість працюючих на них не перевищує 100 чоловік. В Німеччині поряд з 200 великими м'ясопереробними заводами налічується біля 20 тисяч малих підприємств по випуску м'ясних продуктів.

Особливо актуальними проблеми розвитку підприємств малої потужності стають на сучасному етапі, коли здійснюється послідовний перехід до ринкової економіки, котра не може функціонувати без наявності

паралельних виробничих структур. Для нормального функціонування ринкової економіки необхідна різноманітність виробників (основних суб'єктів ринку) з організацією між гачи конкуренції. Підприємства малої потужності можуть скласти традиційним виробникам реальну конкуренцію, наслідком якої стає краща забезпеченість інтересів виробників з точки зору якості, кількості і ціни. Одним з типів підприємств малої потужності є підприємства, які існують на внутрігосподарській основі.

Все вище викладене і обумовило вибір теми дисертаційної роботи.

1.2. Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є опрацювання закономірностей внутрігосподарської інтеграції виробництва та обґрунтування оптимальної структури сільськогосподарського підприємства з урахуванням організації переробки тваринницької продукції, що дозволяє підвищити ефективність роботи господарства.

У відповідності до поставленої мети визначені завдання:

- установити закономірності розвитку внутрігосподарської інтеграції агропромислового виробництва;
- провести економічний аналіз виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, що ведуть промислову переробку тваринницької продукції;
- обґрунтувати оптимальну структуру виробництва сільськогосподарського підприємства з урахуванням організації внутрігосподарської переробки тваринницької продукції;
- розкрити організаційні форми агропромислової інтеграції в умовах переходу до ринкової економіки та соціальні наслідки розвитку внутрігосподарської переробки продукції.

1.3. Предмет та об'єкти дослідження. Предметом дослідження виступають питання економічної ефективності внутрігосподарської переробки тваринницької продукції. Об'єктами дослідження вибрані колгоспи та радгоспи Дніпропетровської області, які займаються промисловою переробкою тваринницької продукції. Період досліджень 1988-1991 рр. Необхідна інформація одержана з річних звітів колгоспів, радгоспів, м'ясокомбінатів, документів первинного обліку і статистичної звітності, літературних джерел та інших матеріалів.

1.4. Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці економістів-аграрників по проблемі агропромислової інтеграції, економічних взаємовідносин сільського господарства з іншими галузями народного господарства, законодавчі та нормативні акти вищих органів державної влади України з питань розвитку сільського

господарства та переробної промисловості.

В процесі дослідження застосовувались різні методи економічного аналізу: монографічний, нормативний, експертних оцінок, розрахунково-конструктивний, статистичних групувань, дисперсійний, кореляційно-регресивний, лінійне програмування.

1.5. Наукова цінність результатів дослідження полягає в узагальненні досвіду та комплексному вивченні проблем ефективності внутрігосподарської переробки тваринницької продукції, що охоплюють у взаємному зв'язку процес від виробництва сировини до одержання кінцевого продукту. Розроблена оригінальна економіко-математична модель оптимізації виробничої структури сільськогосподарського підприємства з урахуванням внутрігосподарської переробки тваринницької продукції.

1.6. Практичне значення роботи полягає в тому, що впровадження у виробництво опрацьованих у дисертації пропозицій по оптимальній структурі агропромислового підприємства буде сприяти збільшенню обсягів виробництва тваринницької продукції та продукції промислової переробки, що, в свою чергу, впливає на підвищення ефективності виробництва сільськогосподарського підприємства.

1.7. Апробація роботи. Основні положення і результати досліджень повідомлені і схвалені на: республіканській науково-практичній конференції молодих вчених та спеціалістів "Соціально-економічні передумови підвищення ефективності агропромислового виробництва в багатокладній аграрній економіці" (м. Київ, 1991 р.), міжнародній науково-практичній конференції "Ринкові перетворення аграрного виробництва: реформування відносин власності, форм господарювання і економічного механізму їх функціонування" (м. Дніпропетровськ, 1992 р.).

1.8. Публікація результатів дослідження. Основні положення результатів дослідження по темі дисертаційної роботи знайшли відображення в 3 опублікованих автором роботах загальним обсягом 0,4 друкованих аркуша.

1.9. Обсяг та структура дисертаційної роботи. Дисертація викладена на 125 сторінках машинописного тексту, містить 33 таблиці, 2 малюнки, 9 додатків. Бібліографічний список включає 153 літературних джерела. Структурно робота складається з 3 розділів.

1.10. На захист дисертаційної роботи вносяться слідуючі положення:

- обґрунтування закономірностей розвитку внутрігосподарської інтеграції агропромислового виробництва;
- комплексна оцінка впливу внутрігосподарської переробки тваринницької продукції на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств;
- економічна доцільність промислової переробки тваринницької продукції на внутрігосподарській основі в умовах ринкової економіки;
- обґрунтування раціональної організації промислової переробки в сільськогосподарських підприємствах.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

В першому розділі "Організація внутрігосподарської переробки тваринницької продукції" на основі огляду праць економістів-аграрників розкрито економічну сутність інтеграції сільського господарства з переробною промисловістю; опрацьовані закономірності розвитку внутрігосподарської інтеграції в умовах ринкової економіки; досліджені стан, якість та перспективи розвитку матеріально-технічного забезпечення маломасштабної переробки продукції тваринництва.

На протязі довгого часу економічна політика України була спрямована на укрупнення підприємств практично у всіх сферах економіки, на підвищення рівня концентрації та спеціалізації виробництва. З розвитком концентрації пов'язувалось поліпшення техніко-економічних показників виробництва, зростання продуктивності праці, економія матеріальних та трудових ресурсів. Під впливом таких теоретичних положень в усіх галузях народного господарства були створені підприємства-монополісти. Однак, монополія формує свої принципи виробництва, які не завжди відповідають потребам суспільства. Світовий досвід свідчить, що підприємства-монополісти позбавляються стимулів удосконалення виробництва, технічного прогресу та характеризуються значним зростанням цін та, за певних умов, зниженням обсягу виробництва.

На сучасному етапі розвитку економіки, коли здійснюється перехід до ринку, необхідно створити нову структуру переробної промисловості, яка буде ґрунтуватися на різних типах підприємств, в тому числі підприємств, що функціонують на внутрігосподарській основі.

Одним із напрямків поєднання сільськогосподарського та промислового виробництва є створення підприємств по переробці сільськогосподарської продукції безпосередньо в колгоспах і радгоспах.

При розгляді передумов внутрігосподарської інтеграції важливе значення має сезонність сільськогосподарського виробництва. Сезонність землеробства, спричиняючи сезонний характер праці в сільському господарстві, являє собою природну передумову для поєднання її з несільськогосподарською промисловою працею з метою більш повного використання річного фонду робочого часу та трудових ресурсів села.

Поряд з природно-економічними, існують ще організаційно-економічні підвалини поєднання цих галузей. Вони зумовлені технологічною єдністю їх як двох послідовних фаз (виробництво сільськогосподарської сировини та її переробка) одного виробничого процесу – промислового виробництва готового до вживання продукту. Природно-економічне та організаційно-технологічне поєднання галузей сільськогосподарської та переробної промисловості і складає передумови розвитку процесу їх інтеграції.

Значення будівництва підприємств малої потужності, в тому числі дрібних на внутрігосподарській основі, зумовлюється проблемою насичення споживчого ринку продовольчими товарами, так як виробництво та рівень забезпечення населення продуктами харчування і, зокрема, м'ясними продуктами залишається недостатнім. Фактичне споживання м'яса та м'ясопродуктів на душу населення в 1990 р. складало 68 кг, що на 15-18 % нижче науково обґрунтованої норми серед розвинутих країн світу. Україна займає 18 місце по споживанню м'яса і м'ясопродуктів на душу населення. Однією з причин недостатньої забезпеченості м'ясними продуктами є недосконалість переробної галузі. Рівень зносу основних фондів переробної промисловості досяг 57,1 %. На тону сировини в м'ясній промисловості виробляється в 1,4 раза менше промислової продукції, ніж в розвинутих країнах. Дослідженнями встановлено, що загальна потужність підприємств не відповідає обсягам заготівлі сировинних ресурсів. При річній потужності 2037,2 тис. т державні закупівлі худоби в 1990 р. склали 3083,0 тис. т (в забійній вазі). Дефіцитність потужностей в 1990 р. досягла по виробництву м'яса худоби 606 т за зміну, або 13,8 % від наявності; по ковбасних виробках – 275,3 т за зміну, або 23,5 %, відповідно по виробництву м'яса птиці і кролів 302,0 та 181,0 т за зміну, або 40,7 % і 150,8 % від наявних потужностей.

Ефективність роботи підприємств м'ясної промисловості залежить від створення стабільної сировинної зони. В свою чергу, організація сировинної зони м'ясопереробних підприємств залежить від ряду факторів

і, перш за все, від потужності підприємства, існуючої щільності сировини і способу доставки тварин на переробку. Для визначення кількісної оцінки впливу потужності м'ясопереробних підприємств і щільності сировини на вихід продукції м'ясопереробних підприємств України, використаний кореляційно-регресивний аналіз. Розрахунки проводились на ПЕОМ фірми IBM по стандартній програмі STATGRAF. В результаті проведених досліджень адекватних реальним процесам визнана лінійна залежність у вигляді:

$$Y = 0,77 + 0,79 x_1 + 0,84 x_2$$

Коефіцієнт кореляції дорівнює 0,96. Довірчий інтервал для коефіцієнта кореляції при рівні значності 5 % складає $0,94 < r < 0,98$. Коефіцієнт детермінації дорівнює 0,92. Гранична ефективність першого ресурсу (потужності м'ясопереробних підприємств) – 0,79, тобто при збільшенні потужності підприємств на 1 тис. т в рік, приріст продукції в середньому складає 0,79 тис.крб. (в цінах 1990 р.). Гранична ефективність другого ресурсу (щільності сировини) – 0,84, тобто збільшення щільності сировини на 1 т забезпечує в середньому приріст продукції на 0,84 тис.крб.

Основна маса промислово-виробничих фондів (84,6 %) і потужностей (83,6 %) сконцентровані на державних підприємствах. За період 1988–1990 рр. середньорічна вартість основних промислово-виробничих фондів по державних підприємствах зросла на 96,1 млн.крб. (9,8 %), по переробці худоби і птиці в колгоспах на 4,9 млн.крб. (28,2%) (табл. 1)

Таблиця 1

Середньорічна вартість основних промислово-виробничих фондів підприємств м'ясної промисловості України, млн.крб.

Підприємства	1988 р.	1989 р.	1990 р.	1990 р. в % до 1988 р.
Підприємства м'ясної промисловості – всього	1126,9	1176,7	1274,3	113,1
в тому числі:				
державні підприємства	982,1	1004,6	1078,2	109,8
підприємства, що стоять на балансі непромислових організацій	127,4	151,2	176,8	136,4
забійні площадки та м'ясопереробні цехи колгоспів	17,4	20,9	22,3	128,2

До підприємств, що стоять на балансі непромислових організа-

цій входять підприємства споживчої кооперації, підсобні господарства промислових підприємств і радгоспи. Темпи приросту середньорічної вартості основних промислово-виробничих фондів по переробці худоби і птиці в колгоспах в 2,8 рази вищі, ніж на державних підприємствах. Це пояснюється щорічним збільшенням кількості забійних площ док і м'ясопереробних цехів, обладнаних безпосередньо в господарствах. За період досліджень кількість колгоспів, забезпечених забійними площадками, зросла на 12,9 %. На початок 1991 р. переробку худоби і птиці здійснювали 2922 колгоспи, що складає 32,2 % від загальної їх кількості в Україні.

Дослідженнями встановлено, що найбільш висока фондоозброєність праці склалася на державних підприємствах. В середньому за 1988-1990 рр. вона сягала 11,4 тис.крб., що на 1,8 % більше, ніж в середньому по галузі. На підприємствах, діючих на внутрігосподарській основі, в середньому за три роки вона становила лише 6,1 тис.крб. Проте на цих підприємствах основні фонди використовуються більш ефективно. Фондовіддача в середньому за три роки склала 9,6 крб., тоді як по державних підприємствах - 6,2 крб. Середньорічні темпи приросту фондовіддачі по всіх підприємствах галузі зменшуються: в цілому по галузі на 3 %, в тому числі на державних - на 4 %. Виняток складають підприємства, що функціонують на внутрігосподарській основі, де темпи приросту фондовіддачі в середньому за три роки склали 2,5 %. Зростання фондовіддачі на цих підприємствах пояснюється тим, що темпи росту виробництва продукції значно вищі темпів зростання вартості основних виробничих фондів. За період дослідження виробництво продукції збільшилось на 60,9 % при зростанні вартості основних виробничих фондів на 28,2 %.

Підприємства малої потужності, в тому числі ті, які функціонують на внутрігосподарській основі, повинні створювати конкуренцію державним підприємствам. Для цього необхідно зміцнити їх матеріально-технічну базу. Сучасний рівень розвитку техніки (а це підтверджує практика зарубіжних країн) дозволяє мати різноманітні, невеликі за розміром, але високоефективні і недорогі переробні підприємства. Розвиток підприємств малої потужності стримується через відсутність технологічного устаткування. Необхідно в найближчі роки налагодити виробництво такого устаткування з використанням передових технологій.

В другому розділі "Ефективність сучасної організації промислової переробки тваринницької продукції в сільськ господарських

підприємствах" на прикладі України і Дніпропетровської області розглядається досягнутий рівень внутрігосподарської переробки тваринницької продукції, аналізується динаміка і структура собівартості виробництва м'яса, досліджується вплив внутрігосподарської переробки на ефективність діяльності підприємств.

В Україні в 1991 р. переробкою тварин і птиці займалось 3009 господарств. Питома вага колгоспів і радгоспів в загальному обсязі виробництва м'яса (включаючи субпродукти 1 категорії) становить 13,2 % (табл. 2)

Таблиця 2

Питома вага колгоспів і радгоспів в загальному обсязі виробництва м'яса в Україні

Категорії господарств	1988 р.		1989 р.		1990 р.		1990 р. в % до 1988 р.
	тис. т	%	тис. т	%	тис. т	%	
Виробництво м'яса в Україні - всього	2730,8	100,0	2792,6	100,0	2762,1	100,0	101,1
в тому числі в сільськогосподарських підприємствах	276,0	10,1	324,3	11,6	364,1	13,2	131,9
з них: в радгоспах	211,3	7,7	243,7	8,7	252,8	9,2	119,6
в колгоспах	64,7	2,4	80,6	2,9	111,3	4,0	172,0

В 1991 р. господарствами було вироблено 364,1 тис. т м'яса, що на 88,1 тис. т (31,9 %) більше, ніж в 1988 р. За період дослідження темпи приросту переробки м'яса в колгоспах в 3,7 рази вищі, ніж в радгоспах і складають відповідно 72,0 % і 19,6 %.

Основний обсяг виробництва м'ясної продукції припадає на підприємства державного сектора. В 1991 р. на них виробили продукції на 6355,8 млн. крб. (в оптових цінах 1982 р.) (табл. 3). За період дослідження частка товарної продукції державних підприємств в загальному обсязі виробництва понизилась на 3,9 %, таді як по підприємствах, діючих на базі колгоспів, збільшилась на 0,8 %. При переході до ринкової економіки більшість сільськогосподарських підприємств будуть прагнути продавати не сировину (тварин, птицю), а напівфабрикати, або готову продукцію (м'ясо всіх видів, ковбасу, копчення, консерви). Підтвердженням цьому є збільшення товарної продукції підприємств, діючих на базі колгоспів, на 41,9 % в 1990 р. в порівнянні з 1988 р.

Аналіз продуктивності праці на підприємствах м'ясної промисло-

Таблиця 3

Динаміка товарної продукції (в оптових цінах 1982р.) по підприємствах м'ясної промисловості України

Підприємства	1988 р.		1989 р.		1990 р.		1990 р. в % до 1988 р.
	млн. крб.	%	млн. крб.	%	млн. крб.	%	
Підприємства м'ясної промисловості - всього	7633,3	100,0	7904,1	100,0	8154,9	100,0	106,8
в тому числі:							
державні підприємства	6241,7	81,8	6377,9	80,7	6355,8	77,9	101,8
підприємства, що стоять на балансі непромислових організацій	1228,4	16,1	1343,5	17,0	1567,4	19,2	127,6
забійні площадки та м'ясопереробні цехи колгоспів	163,2	2,1	182,7	2,3	231,7	2,9	141,9

ності показав, що виробництво продукції на одного працюючого в 1990 р. складало 74,9 тис.крб., в тому числі на підприємствах, діючих на базі колгоспів - 64,4 тис.крб., на державних підприємствах - 70,2 тис.крб. Темпи приросту відповідно склали 18,4 % і 0,4 %.

В Дніпропетровській області діють 6 державних підприємств м'ясної промисловості сумарною потужністю по переробці тварин 306 т за зміну. В 1991 р. на цих підприємствах виробництво м'яса зменшилось на 14 тис.т (12,9 %) в порівнянні з 1989 р., виробництво ковбасних виробів - на 5,6 тис.т (9,5 %). Протилежна тенденція по переробці тварин і птиці спостерігається в господарствах області. Обсяги переробки тварин і птиці в 1991 р. склали 61,3 тис.т, що на 25,3 тис.т (70,3 %) більше ніж в 1989 р. (табл. 4).

Таблиця 4

Переробка тварин і птиці в господарствах Дніпропетровської області, тис.т

Категорії господарств	1989 р.	1990 р.	1991 р.	1991 р. в % до 1989 р.
Радгоспи	28,6	42,2	44,9	157,0
Колгоспи	7,4	11,9	16,4	221,6
Всього	36,0	54,1	61,3	170,3

У Васильківському, Криворізькому, Магдалинівському, Межівському

районах переробка тварин і птиці за 1989-1991 рр. збільшилася в 10 разів.

Групування районів області за обсягом переробки м'яса в розрахунку на одного середньорічного працівника в 1991 р. свідчить, що із збільшенням виробітку м'яса з 0,6 до 311 т, витрати на 1 крб. реалізованої продукції знижуються з 1,4 крб. до 0,8 крб., відповідно переробка м'яса із збиткової стає прибутковою. При переробці 208-311 т прибуток на 1 т складає 1,4 крб. (в цінах 1991 р.).

Аналіз собівартості м'яса, отриманого від забоя тварин і птиці в господарствах області, показав, що в 1991 р. собівартість 1 т м'яса збільшилася на 30,8 % в порівнянні з 1988 р. і складала 3,65 тис. крб. Для визначення кількісної оцінки впливу собівартості переробки м'яса на виробництво продукції по районах області був застосований кореляційно-регресійний аналіз. В результаті розрахунків було встановлено лінійну залежність, яка має вигляд:

$$Y = 224,4 + 0,25 x_1$$

Коефіцієнт кореляції дорівнює 0,92, коефіцієнт детермінації - 0,85.

В 1991 р. від реалізації м'яса радгоспами області було отримано 49,8 млн. крб. прибутку (табл. 5).

Таблиця 5

Економічна ефективність переробки тварин і птиці в господарствах Дніпропетровської області

Показники	1989 р.	1990 р.	1991 р.	1991 р в % до 1989 р.
Реалізовано-всього, млн. крб.	113,4	138,6	254,0	224,0
в тому числі: радгоспи	99,3	119,6	218,6	220,1
колгоспи	14,1	19,0	35,4	251,1
Собівартість реалізованої продукції, млн. крб.	100,5	130,9	221,0	222,9
в тому числі: радгоспи	77,2	93,9	165,8	218,7
колгоспи	23,3	37,0	55,2	236,9
Прибуток чи збиток, млн. крб.	12,9	7,7	30,0	232,6
в тому числі: радгоспи	22,1	23,7	49,8	225,3
колгоспи	-9,2	-18,0	-19,8	-
Рентабельність, %	12,8	6,0	13,4	0,6
в тому числі: радгоспи	28,6	27,4	29,5	0,9
колгоспи	-39,5	-48,6	-35,9	пункта

Однак в цілому переробка тварин і птиці в колгоспах поки що лишається збитковою. Середня реалізаційна ціна в 1991 р. склала 2,26 тис. крб. за 1 т, що в 1,6 раза нижче собівартості 1 т реалізованої продукції.

В господарствах переробка тварин ефективніша, коли налагоджується наступна стадія переробки м'яса – виробництво м'ясних продуктів готових до споживання і, зокрема, виробництво ковбасних виробів. Організація виробництва ковбасних виробів в господарстві дозволяє врахувати втрати, які існують на стиках технологічного циклу "ферма – транспорт – м'ясопереробне підприємство", отримати додатковий прибуток від реалізації готової продукції. За період 1988–1991 рр. в господарствах області було побудовано 4 підприємства малої потужності по випуску ковбасних виробів. В колгоспі "Рассвет" Новомосковського району за три роки виробили 962 т ковбасних виробів, або в середньому за рік 320,7 т (табл. 6).

Таблиця 6

Економічна ефективність виробництва ковбасних виробів в господарствах Дніпропетровської області (в середньому за 1989–1991 рр.)

Показники	Колгосп "Рассвет"	Колгосп ім. К. Маркса	Колгосп "Родина"
Вироблено, т	320,7	156,0	34,0
Собівартість реалізованої продукції, тис. крб.	2008,3	1021,6	326,0
Виручка від реалізації, тис. крб.	3369,7	1257,5	554,0
Прибуток, тис. крб.	1301,4	235,9	218,0
Рентабельність, %	62,9	23,1	66,9

Прибуток від реалізації продукції в 1991 р. склав 2740,0 тис. крб., рентабельність 132,2 %. Виручка від реалізації ковбасних виробів в загальному обсязі товарної продукції господарства склала 13,6 %, в структурі прибутку – 12,9 %. Рентабельність в цілому по господарству в 1991 р. збільшилась на 97,4 пункти в порівнянні з 1989 р.

В колгоспі ім. К. Маркса Солонянського району виробництво ковбасних виробів і копчення в 1991 р. збільшилось на 13,7 % в порівнянні з 1990 р. і склало 166 т. В структурі товарної продукції промислова переробка займає 14,0 %. Рентабельність господарства в 1991 р. збільшилась в 2,4 рази відносно 1989 р., виробництво ковбасних виробів – в 3 рази. Випереджуючі темпи росту рентабельності

виробництва ковбасних виробів свідчать про вплив промислової переробки на економічну ефективність діяльності колгоспу.

Колгосп "Родина" Томаківського району з квітня 1991 р. виробив 34 т ковбасних виробів на суму 554,0 тис.крб., прибуток склав 218,0 тис.крб., рентабельність - 66,9 %.

В радгоспі "Радушанский" Криворізького району цех по виробництву ковбасних виробів почав діяти з вересня 1991 р.

В третьому розділі "Перспективи розвитку внутрігосподарської переробки продукції в колгоспах і радгоспах" запропонована економіко-математична модель для визначення оптимальної структури виробництва агропромислового підприємства, розглянуті організаційні форми інтеграції виробництва і соціальні наслідки внутрігосподарської переробки продукції.

В пропонуваній моделі відображено виробництво ковбасних виробів на внутрігосподарській основі, з урахуванням надходження власної і покупної сировини для переробки. Для запису економіко-математичної моделі прийняті наступні позначення:

$I_1 - I_{13}$ - множини, які включають номери обмежень: 1) по балансу поживних речовин; 2) по поповненню кормових ресурсів; 3) по заданому поголів'ю тварин; 4) по заданому розміру ріллі; 5) по використанню кормових угідь; 6) по агротехнічних співвідношеннях сільськогосподарських культур; 7) по використанню добрив; 8) по гарантованих обсягах закупівель; 9) по додатковій закупівлі сировини для переробки; 10) по виробництву ковбасних виробів по сортах; 11) по балансах виробничих потужностей; 12) по використанню виробничих ресурсів; 13) по результативних економічних показниках.

J_1, J_2 - множини, які включають номери змінних по тваринництву і рослинництву.

J_3, J_4 - одиничні множини, які включають номери змінних по сумарних значеннях товарної продукції і витрат на товарну продукцію.

J_5, J_6 - множини, які включають номери змінних: 1) по товарних галузях рослинництва і тваринництва; 2) по товарних галузях рослинництва, тваринництва та переробки продукції.

$A, A_1 - A_5$ - множини, які включають номери змінних: а) по кормових культурах; 1) по культурах, зв'язаних між собою агротехнічними умовами; 2) по додатковій купівлі сировини для переробки;

3) по продукції переробного підприємства; 4) по використанню виробничих потужностей; 5) по використанню виробничих ресурсів.

i - номер обмежень;

j - номер змінних;

a_{ij}, v_{ij} - техніко-економічні коефіцієнти;

b_i - константи;

x_j, x_j'' - змінні, які показують площі культур, зв'язаних агротехнічно;

w_{ij}', w_{ij}'' - коефіцієнти пропорційності культур.

Цільова функція. В якості критерія оптимальності в даній моделі використовується показник максимуму прибутку, визначений як різниця між вартістю товарної продукції і сумою матеріально-грошових витрат. Цільова функція по даному критерію оптимальності має вигляд:

$$F(x) = \sum_{j \in J_3} X_j - \sum_{j \in J_4} X_j \rightarrow \max$$

Обмеження:

1. По балансу поживних речовин окремих груп кормів

$$\sum_{j \in A} v_{ij} x_j > \sum_{j \in J_1} a_{ij} x_j \quad (i \in I_1);$$

2. По поповненню кормових ресурсів

$$a_{ij} x_j < b_i \quad (i \in I_2, a_{ij} = 1);$$

3. По заданому поголів'ю скота

$$a_{ij} x_j < b_i \quad (i \in I_3, j \in J_1, a_{ij} = 1);$$

4. По використанню площі ріллі

$$a_{ij} x_j < b_i \quad (i \in I_4, a_{ij} = 1);$$

5. По використанню природних кормових угідь

$$a_{ij} x_j < b_i \quad (i \in I_5, a_{ij} = 1);$$

6. По агротехнічних співвідношеннях сільськогосподарських культур

$$\sum_{j \in A_1} w_{ij}' x_j < \sum_{j \in A_1} w_{ij}'' x_j'' \quad (i \in I_6);$$

7. По забезпеченню використання добрив

$$\sum_{j \in J_1} v_{ij} x_j > \sum_{j \in J_2} a_{ij} x_j - x_j \quad (i \in I_7);$$

8. По виробництву та реалізації сільськогосподарської продукції

$$\sum_{j \in J_1} v_{ij} x_j - x_1 < b_i \quad (i \in I_8);$$

9. По додатковій купівлі сировини для переробки

$$\sum_{j \in A_2} v_{ij} x_j - x_1 < b_i \quad (i \in I_9);$$

10. По виробництву ковбасних виробів

$$\sum_{j \in A_3} v_{ij} x_j - x_1 < b_i \quad (i \in I_{10});$$

11. По використанню виробничих потужностей промислової переробки

$$\sum_{j \in A_4} a_{ij} x_j - x_1 < b_i \quad (i \in I_{11});$$

12. По використанню виробничих ресурсів

$$\sum_{j \in A_5} a_{ij} x_j - x_1 = 0 \quad (i \in I_{12});$$

13. По результативних економічних показниках

$$\sum_{j \in J_1} v_{ij} x_j - x_1 = 0 \quad (i \in I_{13}).$$

Числова економіко-математична модель оптимізації виробничої структури подана на прикладі колгоспу ім. К.Маркса Солониського району. Загальний розмір моделі – 48 змінних і 48 обмежень.

В результаті рішення оптимізаційної задачі одержані наступні дані про структуру товарної продукції (табл. 7).

Таблиця 7

Склад та структура товарної продукції колгоспу ім. К.Маркса

Галузі	Існуючий рівень		По оптимальному рішенню	
	тис. крб.	%	тис. крб.	%
Рослинництво	1763,0	30,8	3864,4	37,9
Тваринництво	2990,0	52,3	3805,0	37,4
Переробка тваринницької продукції	947,3	16,6	2328,9	22,9
Інша реалізація	16,7	0,3	185,7	1,8
Всього по господарству	5717,0	100,0	10184,0	100,0

Економічна оцінка існуючої і одержаної в результаті рішення оптимізаційної задачі виробничої структури наведена в таблиці 8.

Таблиця 8

Економічна оцінка виробничої структури, тис. крб.

Показники	Існуючий рівень	По оптимальному рішенню
Товарна продукція	5717,0	10181,0
Матеріально-грошові витрати	3582,0	5200,0
Прибуток	2135,0	4981,0
Рентабельність, %	59,6	95,8

Виробнича структура агропромислового підприємства, яка одержана в результаті рішення задачі, дозволяє отримати прибуток в 2,3 рази більший, ніж при існуючій структурі виробництва. Значна частина (22,9 %) в структурі виробництва припадає на переробку тваринницької продукції. В результаті оптимального поєднання галузей рівень рентабельності господарства зростає до 95,8 %, що на 36,2 пункти більше існуючого. Аналіз оптимального рішення задачі показує, що колгосп має потенційні можливості для подальшого підвищення економічної ефективності виробництва.

Дослідженнями встановлено, що одержання додаткового прибутку від промислової переробки сільськогосподарської продукції відіграє певну роль в зміні соціального рівня життя в колгоспах і радгоспах. Один з напрямків впливу агропромислової інтеграції на соціальне і демографічне відродження села полягає в тому, що її розвиток сприяє розширенню сфери застосування праці на селі, що є зараз однією з причин відтоку працездатної молоді. Функціонування агропромислових підприємств сприятиме створенню нових робочих місць, згладжуванню сезонності праці, залученню до праці на цих місцях молоді.

В наслідок внутрігосподарської агропромислової інтеграції підвищується економічна ефективність діяльності господарств, більш раціонально використовуються природні, трудові та сировинні ресурси, скорочуються втрати сільськогосподарської продукції, покращуються соціальні умови життя на селі.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. В результаті проведених досліджень підтверджено, що внутрігосподарська інтеграція є об'єктивним економічним процесом, який

забезпечує: безперервність технологічного процесу виробництва і переробки сільськогосподарської продукції; можливість утилізації нестандартної сировини і відходів основного виробництва; скорочення втрат сировини і одержання високоякісної продукції; більш швидкого руху сільськогосподарського продукту від виробника до споживача; досягнення необхідної пропорційності між різними ланками сільськогосподарського і промислового виробництва; спрощення взаємовідносин між виробничими підрозділами; раціональне використання трудових і матеріально-технічних ресурсів. Дослідженнями встановлено, що внутрігосподарська інтеграція сприяє підвищенню ефективності роботи сільськогосподарських підприємств.

2. Проведеннями дослідженнями встановлено, що в Україні мають місце значні диспропорції між обсягами виробництва тваринницької сировини і наявністю потужностей по її переробці. Тому необхідно нарощувати виробничі потужності м'ясної галузі. При цьому доцільно здійснювати будівництво невеликих м'ясопереробних підприємств з оптимальним розміщенням їх по відношенню до джерел сировини. Одним із типів таких підприємств являються підприємства малої потужності, що функціонують на внутрігосподарській основі. Розрахунки, наведені в роботі, показують, що збільшення потужності м'ясопереробних підприємств на 1 тис. т в рік забезпечує в середньому приріст продукції на 0,79 тис. крб. (в цінах 1990 р.).

3. Перехід до ринкової економіки неможливо здійснити без створення конкурентоспроможних різноманітних за формами власності та розмірами підприємств. Ринок може ефективно виконувати функції регулювання виробництва, рушійної сили науково-технічного прогресу і максимально можливого використання його досягнень тільки при наявності конкуренції. Будівництво підприємств малої потужності, в тому числі діючих на внутрігосподарській основі, дозволяє створити конкурентний характер виробництва. Розвиток сітки підприємств малої потужності послаблює монопольне положення великих державних підприємств, позитивно впливає на економічний стан різних регіонів, а також сприяє закріпленню трудових ресурсів, особливо в сільській місцевості, скорочує відстань між сферою виробництва і послуг та споживачем. Необхідно, щоб держава різними економічними заходами стимулювала відродження інтересу до середніх і малих форм господарювання.

4. Дослідження, проведені в Дніпропетровській області, показали, що з кожним роком росте число скотобійних площінок. По багатьох

районах області переробка м'яса в умовах фіксованих цін була збитковою. Перехід на вільні ціни дозволяє господарствам здійснювати рентабельну переробку тварин і птиці. Дослідженнями також встановлено, що найбільш раціональною стає переробка м'яса тоді, коли здійснюється виробництво готових до споживання м'ясних продуктів (ковбасних виробів, м'ясних консервів). Рентабельність такої переробки в господарствах області складає в середньому 32-132 %.

5. Розвиток підприємств малої потужності гальмується відсутністю технологічного обладнання, спроектованого з урахуванням специфіки малих підприємств. Для підприємств такого типу притаманна відсутність власної ремонтної бази, невелика кількість обслуговуючого персоналу, відносно широкий асортимент продукції, який проте випускається невеликими обсягами. Необхідно в найближчі роки налагодити виробництво обладнання для м'ясопереробних підприємств малої потужності на основі сучасних технологій які є у нашій країні та за кордоном, а також необхідно розглянути і вирішити на користь споживача питання про закупку такого технологічного обладнання в інших країнах.

6. Основними доказами корисності подальшого розвитку підприємств малої потужності, діючих на внутрігосподарській основі, являються:

- розвиток переробки продукції в місцях виробництва сировини скорочує фізично її втрати на стадіях заготівлі, переробки і збереження. Це дає можливість скоротити імпорт продовольчих ресурсів, а в майбутньому в дмовитись від нього;
- при обмеженому виборі сільських професій розширенні сфери кваліфікованої праці за рахунок організації переробки продукції є серйозною економічною передумовою для більш повного і рівномірного використання трудових ресурсів, покращення демографічної структури сільського населення, закріплення молоді на селі;
- підприємства малої потужності спричиняють значно меншу екологічну навантаженість на воду і ґрунт, можуть швидше перейти на безвідходну біотехнологію, стимулювати високу якість сировини;
- забезпечення рівномірного на протязі року фінансових надходжень зменшує на цій основі потребу в кредитних банківських ресурсах, має зростаюче значення в соціально-економічній стабілізації господарства.

7. Запропонована в роботі економіко-математична модель оптимізації поєднання галузей в агропромисловому підприємстві дозволяє одержати оптимальну структуру виробництва з урахуванням промислової переробки тваринницької продукції. Її застосування сприяє раціональ-

ному використанню сировинних, матеріальних і трудових ресурсів.

8. Підприємства малої потужності - це гнучка, економічно доцільна і конкурентноздатна структура, яка демонструє життєстійкість в ринковій економіці. Розвиток підприємств малої потужності - неминучий процес. Перехід на арендні відношення або в кооперативну форму, в рамках яких формується основна маса підприємств малої потужності, діючих на внутрігосподарській основі, забезпечує значне зростання продуктивності праці. Використання передового національного і закордонного досвіду по стимулюванню розвитку підприємств малої потужності може стати одним із основних напрямків переходу до економіки ринкового типу, демонополізації агропромислового виробництва, створення товарно-грошової збалансованості ринку.

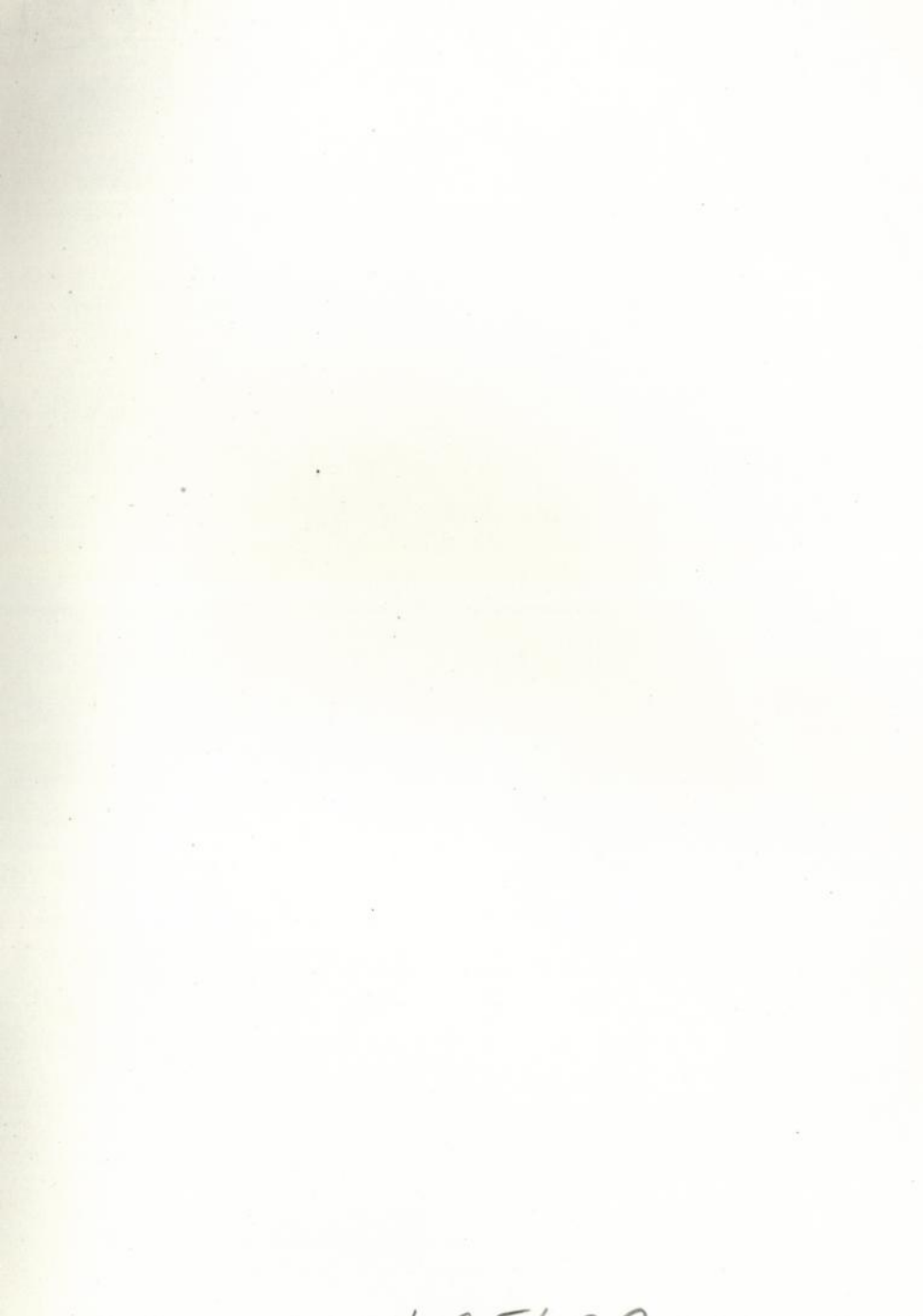
СПИСОК РОБІТ, ОПУБЛІКОВАНИХ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Підвищення ефективності скотарства за рахунок оптимізації структури стада //Шляхи раціонального використання виробничих ресурсів сільськогосподарських підприємств в аграрно - промислово-комплексній степовій зоні УРСР: збірник наукових праць. ДСГІ, т.56. Дніпропетровськ, 1984. С.88-91. - На рос. мові.
2. Суть та економічні передумови внутрігосподарської інтеграції агропромислового виробництва //Соціально-економічні передумови підвищення ефективності агропромислового виробництва в багатуокладній аграрній економіці: Тез. доп. республ. наук.-практ. конф. молодих вчених та спеціалістів. - Київ, 1991. - С.73-75. - На рос. мові.
3. Розвиток підприємств малої потужності в лесої промисловості //Ринкові перетворення аграрного виробництва: реформування відносин власності, форм господарювання і економічного механізму їх функціонування: Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. - Дніпропетровськ, 1992. С.75-76. На рос. мові.

Вану

AB 27.034

AB 27.034